

Srebrenica: tussen moraal en verantwoording (1)

Het NIOD-rapport vanuit de 'compound' verkend

JASPER RAGETLIE

Op 10 april publiceerde het NIOD haar historisch-wetenschappelijke onderzoek naar de gebeurtenissen vóór, tijdens en na de val van de enclave Srebrenica. Het rapport kenmerkt zich door de grondigheid en gedetailleerdheid waarmee het onderzoek naar de gebeurtenissen omtrent de enclave Srebrenica is uitgevoerd.¹ De onderzoekers hebben een zo precies en omvattend mogelijke reconstructie en diepgaande historisch-verklarende analyse van de gang van zaken gemaakt. Meer dan negenhonderd interviews zijn gehouden en vele tienduizenden documenten uit — soms afgeschermd — archieven in binnen- en buitenland zijn gelicht. Een immense onderneming die in een indrukwekkend rapport heeft geresulteerd.

In dit artikel wordt door mij, een ex-Dutchbatter, stilgestaan bij het rapport *Srebrenica, een 'veilig' gebied* van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD). Van begin juli 1994 tot eind januari 1995 ondervond ik als officier van Dutchbat II het 'doormodderscenario' van de Verenigde Naties (VN) aan den lijve.

Over de auteur Jasper P. Ragetlie is promovendus aan de Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisatiewetenschap (UU) en verricht een proefschrift-onderzoek naar *agendavorming in het informatietijdperk*. Van 1992 tot en 1996 was hij als officier werkzaam bij het Korps Commando Troepen. Hij maakte van juli 1994 tot januari 1995 als groepscommandant bij het verkenningspeloton deel uit van Dutchbat II in Srebrenica.

De bevindingen en conclusies van het NIOD worden voorzien van kanttekeningen en commentaar 'vanuit het perspectief van de compound'.

Wat mij betreft is lof voor de inhoudelijke kwaliteit van het rapport op zijn plaats.² De gebeurtenissen die mij bekend zijn, worden in het rapport correct vermeld. De teksten over het operationele optreden van Dutchbat en mijn eigen verkenningspeloton, over het mandaat en over de omstandigheden in de enclave geven wat mij betreft een goed beeld van de situatie ter plekke. Daarbij weet het rapport ook hiaten te vullen. Vele zaken die voor een dutchbatter ver van zijn veldbed geschieden, maar wel van directe invloed waren op de omstandigheden in de enclave, worden dankzij het rapport — achteraf — goed inzichtelijk.

Een roep om ingrijpen op morele gronden overheerste in de politiek en bij de media. Humanitaire bewogenheid, politieke ambities en militaire dadendrang hadden het CDA-PvdA kabinet-Lubbers in 1993 ertoe aangezet om een bataljon beschikbaar te stellen aan de UNPROFOR vredesmacht van de VN. Dit echter zonder de situatie en mogelijke gevolgen van tevoren goed in kaart te hebben gebracht. Het gedrag van de strijdende partijen was sterk veronachtzaamd en er werden geen voorwaarden aan de beschikbaarheid van Dutchbat gesteld. Tevens bestond er geen duidelijke exit-strategie.

In februari 1994 kwam Dutchbat in de enclave aan; met een onduidelijk mandaat, te wei-

Srebrenica: tussen moraal en verantwoording Jasper Ragetlie *Het NIOD-rapport vanuit de 'compound' verkend*

nig middelen, onvoldoende voorbereiding, een slechte definitie van het concept 'safe area' en met onduidelijkheid over de inzet van het luchtwapen. Schermutselingen tussen de strijders van de Bosnische moslims en de Bosnische Serven waren aan de orde van de dag. Alhoewel Dutchbat zo goed en zo kwaad invulling probeerde te geven aan haar taak, kon zij slechts voorzien in de illusie van veiligheid. Een actieve verdediging van de enclave — als dat al mogelijk zou zijn — lag niet in de lijn van de VN.

DUTCHBAT: GEVANGENE EN CIPIER

Als Srebrenica-veteraan komt het NIOD-rapport mij waarheidsgetrouw over. De situatie in het Voormalig Joegoslavië alsmede de situatie in Srebrenica zelf zijn goed in kaart gebracht. De gebeurtenissen zijn in mijn geval ook spannend en soms ook pijnlijk goed beschreven. In het rapport zijn naast sprekende foto's (van rolletjes die wel goed ontwikkeld zijn), zelfs de kleinste details terug te vinden. Zoals bijvoorbeeld de behaardheid van de moslimcommandant Zulfo, de hamburgertent van Stefano langs de weg naar de enclave en het smerige Franse blikvoer dat op ons menu stond.

Al lezend komen de oude beelden van mijn tijd in de enclave weer levendig naar boven. De witgeschilderde observatieposten, de beboste heuvels, dat loodzware kogelvrije vest, de stank, onze constante angst voor mijnen en beschietingen, het krakende geluid van radio's en de roep van kinderen om snoep — 'bon-bon'. In het hiernavolgende geef ik geïnspireerd door de conclusies van het NIOD-rapport een korte impressie van de situatie in de enclave zoals ik die daar heb mogen beleven.

Srebrenica was door de Veiligheidsraad uitgeroepen tot één van de in totaal vijf *safe areas*. Dutchbat zat in Srebrenica om namens de internationale gemeenschap de Bosnisch-Servische strijdkrachten te waarschuwen om niet aan te vallen. 'To deter by presence', werd dat genoemd. Veilig was het gebied echter geenszins. Het was een

vinding op papier van de Veiligheidsraad die door de Franse generaal Morillon voor het blok was gezet. Deze had bij een bezoek in 1993 aan de zojuist ontstane enclave — na feitelijk te zijn gegijzeld — vanaf het dak van zijn auto geroepen dat de enclave door de VN beschermd zou gaan worden. Die VN die kwam er; de bescherming echter niet. De enclave leek meer op een concentratiekamp dan op een veilig gebied. De vredes-soldaten van Dutchbat zaten samen met tienduizenden vluchtelingen opgesloten in de grootste openluchtgevangenis van Europa. In die omstan-

Als het aan de Bosnische Serven alleen had gelegen, waren diverse Dutchbatters bij de val van de enclave omgekomen

digheid werd van ons verwacht invulling te geven aan een vredesregeling die door beide partijen constant werd betwist en geschonden. Vanwege het beperkte mandaat konden we niet veel meer doen dan het registreren van *cease fire violations* en proberen de moslimstrijders te ontwapenen. De vredessoldaat was bovenal tegelijk medegevangene en cipier.

Onder de vluchtelingen was er een gebrek aan alles. Schoon water, kleding, eten, medicijnen, schoeisel, elektriciteit et cetera. Op de zwarte markt werden woekerprijzen gevraagd voor eenvoudige zaken zoals zout, papier, pennen en chocolade. Op de vuilnisstortplaats waar Dutchbat haar afval dumpte werd vaak gevochten om spullen — reden voor Dutchbat om zeer oplettend te zijn met het wegwerpen van afval en het overgebleven voeding aan een gaarkeuken in de stad ter beschikking te stellen.

Voor humanitaire steun waren de inwoners en vluchtelingen — naast de hulp van non-gouvernementele organisaties en Dutchbat zelf — in

Srebrenica: tussen moraal en verantwoording Jasper Ragetlie *Het NIOD-rapport vanuit de 'compound' verkend*

sterke mate afhankelijk van de konvoien van UNHCR. Deze konvoien kwamen — door het beleg van de Bosnische-Serven — onregelmatig binnen. Bovendien werd datgene dat binnengebracht werd door de *war precidency* — het gemeentebestuur van de Bosnische moslims — gedistribueerd. Deze stond feitelijk onder gezag van de militaire commandant in de enclave, Nasar Oric. De groep van leiders in de enclave had meer weg van de maffia dan van het openbaar bestuur waar men voor de buitenwereld voor door wilde gaan. Het binnengebrachte voedsel werd dan ook op grote schaal gebruikt als middel om de plaatselijke bevolking en de vluchtelingen onder de duim te kunnen houden. Tevens golden deze goederen als betaalmiddel voor de eigen moslimstrijders en werden de oorspronkelijke bevolking en leiders zwaar voorgetrokken. Het is dan ook niet raar dat de *war precidency* er veel aan deed om de smokkel vanuit de enclave Zepa onder controle te krijgen. Deze concurrentie leidde immers tot een aantasting van hun eigen machtspositie. In de enclave heerste het recht van de sterkste.

Ook Dutchbat was afhankelijk van VN-konvoien. Voor voedsel, diesel, post, materiaal en verloven. En ook hier hanteerden de Bosnische-Serven hun afknijpstrategie. Door grote tekorten in de aanvoer werd Dutchbat vaak gedwongen het 'minimise' of zelf het 'super minimise' programma te voeren. Dit hield in dat voeding werd gerantsoeneerd, verplaatsingen per voertuig werden verminderd en het stroomgebruik op de *compound* werd stilgelegd voor minder noodzakelijke dingen. Dus: koude douches, nooddrantsoenen, kaarslicht, geen patrouilles en stoken op hout. De afknijpstrategie had ook tot gevolg dat de post van en naar Nederland zeer onregelmatig de enclavegrens kon passeren. Het thuisfront alsmede de Dutchbatters zaten soms weken te wachten op hun post. En als de familie vanuit Nederland wat extra voeding probeerde toe te sturen, was de kans groot dat deze in de buik van een Bosnische-Servische soldaat belandde. Bij hun uitgebreide controles van de konvoien — die soms langer dan een dag duurden — werd na-

melijk geroofd als de raven. Voor blauwhelmen die aan hun drie weken verlof (op een half jaar) toe waren, was het telkens maar afwachten of je überhaupt de enclave wel uit kwam.

Feitelijk was Dutchbat samen met de inwoners en vluchtelingen in de enclave gegijzeld. Via een systeem van 'clearances' dicteerde de Bosnisch-Servische leiding vanuit Pale welke konvoien wanneer en langs welke route over hun grondgebied mochten rijden. Wanneer UNPROFOR ergens dingen deed die de Serven niet aanstonden, ging gelijk de kraan naar de enclaves dicht. De UNPROFOR-top was hierdoor in haar handelingsvrijheid sterk beperkt — zeker ook voor wat betreft het zo vurig gewenste robuustere optreden.

TUSSEN TWEE VUREN

De enclave was voor de vluchtelingen — zolang het duurde — een thuis. Voor de aanwezige strijders van de Bosnische moslims was het een militaire uitvalsbasis. Op de grens rondom de enclave waren grote borden geplaatst waarop te lezen viel dat Srebrenica een 'demilitarized zone' betrof. De enclave was echter niet gedemilitariseerd — zoals oorspronkelijk bij haar instelling was afgesproken. In het *weapon collection point* waren slechts enkele — en ook nog eens de oudste wapens waarvoor men veelal geen munitie meer had — ingeleverd.

Dutchbat had tot taak om wapens in te nemen. Echter: de patrouilles mochten niet in huizen binnengaan. Dat lag buiten ons mandaat. Daarvoor kwam alleen de lokale politie in aanmerking en deze stond onder controle van de moslimstrijders. Vele wapens lagen in huizen opgeslagen en zijn daardoor nooit in het *weapon collection point* terechtgekomen.

Het afnemen van wapens van moslimstrijders — wanneer je deze aantrof — stelde ons dan ook telkens voor een moreel dilemma. Je hield je keurig aan de opdracht maar ontnam iemand ook zijn mogelijkheid op zelfverdediging. Zelf realiseerden wij ons immers terdege dat Dutchbat — mocht het erop aankomen — niet

Srebrenica: tussen moraal en verantwoording Jasper Ragetlie *Het NIOD-rapport vanuit de 'compound' verkend*

in staat zou zijn om de enclave te verdedigen. Het afnemen van wapens had natuurlijk ook weinig effect. Dit omdat er vele wapens de enclave in gesmokkeld werden.

De verguisde uitspraak van Thom Karremans — *no good guys, no bad guys* — slaat wat mij betreft de plank niet mis. Langs de enclavegrens zowel aan moslim- als aan Servische zijde bevonden zich vele bemande stellingen op schootsafstand. Van terugtrekking tot een veilige afstand was nooit sprake geweest. Regelmatig kwam het op de grens tot conflicten. De VN-observatieposten (OP's) stonden dermate ver uit elkaar dat deze veelal geen zicht hadden op wat zich op de grens afspeelde. Patrouilles in het niemandsland tussen beide frontlijnen waren daardoor noodzakelijk. Vanwege de risico's werden deze bijna alleen bij daglicht gelopen; wie ziet immers in het donker of een helm nu blauw of groen is?

Tijdens de patrouillegang bestond er altijd een dreiging. Nooit wist je wat er in het verleden allemaal begraven was en het was mogelijk dat één of andere strijder op een veel gelopen route onlangs een mijntje had verstopt. Dutchbat heeft helaas diverse mijnincidenten moeten meemaken — met alle persoonlijke gevolgen vandien. Daarnaast was patrouillelopen risicovol omdat je op die manier soms in een schermutseling betrokken raakte. Zo nu en dan kwam het voor dat één van de beide partijen met opzet enige schoten loste. Dit met als doel Dutchbat in het conflict te betrekken. Veel meer dan plat op je buik gaan liggen, kon je dan niet doen. Terugvuren was immers alleen toegestaan indien er geen andere manier was om de vijandige handeling te stoppen.

Ook op de compound was het nooit echt veilig. De compound was vanaf de Servische stellingen op een heuvelrand naast de enclave goed te zien. Daar stond ook zwaarder materieel dat de compound gemakkelijk onder vuur kon nemen. Tegenover de uitgang van de compound hielden de Bosnische moslims antitank-geschut paraat. Dit weten we omdat we daar eens een strijder op het balkon mee gesnapt hadden. Dit spul lag

klaar voor het geval dat Dutchbat zou over gaan tot haar eigen evacuatie. Met een paar schoten zouden vertrekkende voertuigen gemakkelijk de poort kunnen blokkeren en een aftocht onmogelijk gemaakt kunnen worden. Dutchbat zat letterlijk gevangen tussen twee vuren.

De vraag waarom de VN de burgerbevolking in de enclave niet zelf evacueerde en zo in veiligheid bracht, speelde bij mij direct na mijn aankomst op. Waarom de hele boel niet overbrengen naar het 'vaste land'? Al snel leerde ik dat deze mogelijkheid door zowel de leiders van de Bosnische-moslims ter plaatse en in Sarajevo om politiek-strategische redenen werd tegengehouden. De enclave Srebrenica was, samen met de andere oostelijke enclaves Gorazde en Zepa, een goed middel om de Bosnisch-Servische troepen te binden en zo de druk op andere frontlijnen — zoals bijvoorbeeld rondom Sarajevo — voor de Bosnische moslims te verminderen. Regelmatig traden de moslimstrijders uit de enclave om in Servisch gebied onrust te zaaien. Ook in de propagandamachine van de moslims waren de enclaves een bruikbaar instrument. De Bosnische moslims wisten zich zo in de internationale pers als het slachtoffer te positioneren. Een preventieve evacuatie van de bevolking door de VN was bovendien ook niet mogelijk omdat deze door de strijdende partijen uitgelegd zou worden als medewerking aan het deporteren c.q. zuiveren van het gebied. We zaten in de houdgreep.

HET CONTACT MET DE 'LOCALS'

In het NIOD-rapport staat vermeld dat Dutchbat een 'enclave binnen de enclave' was. Door een gebrek aan contact met de buitenwereld raakte Dutchbat in zichzelf gekeerd. Was er bij Dutchbat I nog relatief veel contact met de *locals* — en dan vooral met de Bosnische moslims in de enclave — bij Dutchbat III was dat contact ver teruggezakt. In de voorbereiding was tekort geschoten voor wat betreft voorlichting over de bevolking, de cultuur en gebeurtenissen voor de totstandkoming van de enclave. Hierdoor konden stereotype denkbepelden en vooroordelen

Srebrenica: tussen moraal en verantwoording Jasper Ragetlie *Het NIOD-rapport vanuit de 'compound' verkend*

postvatten. Het NIOD concludeert dat Dutchbat vaak negatief over de bevolking in de enclave was, maar dat van een doelbewuste anti-moslim-houding geen sprake was. Hierin kan ik het NIOD geen ongelijk geven.

Als Dutchbatter mochten we alleen de compound verlaten voor de uitvoering van een opdracht, zoals bijvoorbeeld het lopen of rijden van patrouilles. Formeel was het contact met de bevolking en strijders daarbij alleen toegestaan wanneer dit contact functioneel was. Elke mogelijke schijn van partijdigheid moest immers worden voorkomen. Zelf heb ik als verkenners relatief veel contact gehad met zowel de strijders als de bevolking. Dit om zoveel mogelijk informatie los te krijgen over de situatie zoals deze op de grens van de enclave bestond. Over het algemeen kwamen de strijders — zowel aan moslim als aan Servische zijde — op mij over als vervelende macho's. Vaak was men beschonken en rauw in de omgang. Over de contacten met de moslimbevolking ben ik positiever. Het klopt dat men vanwege het gebrek aan sanitaire middelen stonk, vaak luizen of schurft had en ook een slecht gebit — een voorkomen dat weezin kon opwekken. Toch sprak uit hun gedrag wel een dankbaarheid voor onze aanwezigheid. Een dankbaarheid die op mij een belangrijke motiverende uitwerking had. Dit overigens in tegenstelling tot de Bosnisch-Servische bevolking: gedurende ons transport van en naar de enclave maakten de opmerkingen, handgebaren, contrôles en diefstallen duidelijk dat men het niet echt op UNPROFOR had.

Het NIOD leert ons dat Nederland amper toegang had tot goede inlichtingen. Het kabinet, parlement en ministerie van Defensie toonden een gebrek aan interesse en een negatieve houding ten opzichte van informatievergaring. Dit in tegenstelling tot de andere troepen leverende landen. Deze hadden hun activiteiten voor wat betreft inlichtingenwerk sterk op het voormalige Joegoslavië gericht. Meerdere malen hebben de Amerikanen Nederland koffertjes met apparatuur voor het verzamelen van inlichtingen aan-

*Maar ja, als niet
Karremans maar
Oscar Schindler
commandant was
geweest, was het wellicht
anders afgelopen...*

geboden. Telkens werd dit aanbod afgeslagen. Als braafste jongetje van de klas liet de defensietop weten dat dit toch echt niet in de geest van de VN-missie paste. Het gevolg hiervan is duidelijk. Dutchbat kon geen inlichtingen ruilen met andere naties en was daardoor voor wat betreft de activiteiten van de strijdende partijen — en dan met name buiten de enclave — stekeblind. Over een aankomende aanval hadden de blauwhelmen dan ook geen betrouwbare voorkennis.

102

BLIND IN DE VAL

Op 11 juli 1995 viel in een zeer kort tijdsbestek de enclave Srebrenica. Alhoewel de Bosnische Serven in eerste instantie slechts de zuidrand van de enclave wilden innemen, gingen zij — door het gebrek aan tegenstand van de Bosnische moslims — over tot een algehele verovering. Datgene waar Dutchbat I en II ook steeds voor gevreesd hadden, was uiteindelijk bij Dutchbat III gebeurd.

TERUGVECHTEN OF NIET?

Het NIOD concludeert over de val dat Dutchbat kansloos was. Een actieve verdediging was niet in overeenstemming met het mandaat. De instructie was om slechts in het geval van zelfverdediging geweld te gebruiken — de vereiste van een 'smoking gun'. Verder was de militaire krachtverhouding zodanig dat Dutchbat geen enkele kans maakte. De Bosnische-Serven hadden veel meer militairen en zwaarder materieel.

Srebrenica: tussen moraal en verantwoording Jasper Ragetlie Het NIOD-rapport vanuit de 'compound' verkend

Door de afknijpstrategie was Dutchbat geen volwaardig operend bataljon meer. Bovendien hadden *Force Commander* Janvier en de speciale VN-gezant Akashi op het hoofdkwartier in Zagreb massale luchtaanvallen ter verdediging van de enclave uitgesloten. Dutchbat kon slechts het lot van de vluchtelingen verzachten. En dit deed zij ook. Om een humanitaire ramp op de compound te voorkomen, koos Dutchbat ervoor om de Bosnische Serven te assisteren met de evacuatie c.q. deportatie van de vluchtelingen. Dit in het bewustzijn dat dit gevolgen zou kunnen hebben voor de mannelijke moslimstrijders.

Dat Dutchbat III weinig weerstand heeft kunnen bieden tegen de aanval op de enclave kansloos was, was mij voor de val al duidelijk. Ik heb er in die tijd veel over nagedacht hoe we — in geval van een aanval — de boel zouden kunnen redden. Daar kwam ik niet uit — en met mij ook de besluitvormers niet. Het enige dat mogelijk leek: zo goed en zo kwaad de inwoners te evacueren.

Weggestuurd zijn we met die hoeveelheid mensen en materieel die nodig is om slechts toe te kunnen zien op een vredesregeling. De operatie was humanitair, niet militair. Voor een daadwerkelijke verdediging van de enclave was veel meer dan één bataljon nodig geweest én de massale inzet van het luchtwapen. In die luxe omstandigheid verkeerde het bataljon niet. Bovendien waar moest Dutchbat dan mee vechten? Dutchbat III liep met dezelfde munitie als waar Dutchbat I reeds meeliep; niet meer dan één magazijn vol en door slijtage en corrosie waarschijnlijk niet meer bruikbaar.

POLITIEK-PSYCHOLOGISCH VERZET

Het NIOD schetst in speculatieve zin dat het politiek-psychologisch denkbaar geweest zou zijn dat de agressor zou zijn teruggeschrokken voor slachtoffers aan de zijde van Dutchbat. Dit uit vrees voor een negatieve reputatie van de Bosnische Serven. Ik heb hierbij mijn twijfels. Bestond er dan zoiets als een positieve reputatie? Het Franse VN-detachement dat gelegerd was in en

om Sarajevo verloor tijdens de UNPROFOR missie de meeste soldaten. Dit is op het gedrag van de Bosnische Serven mijns inziens weinig van invloed geweest. Daarnaast is het zo dat er onder de Dutchbatters reeds in het verleden diverse slachtoffers zijn gevallen. Hierbij toonden de Serven zich ook niet echt gevoelig voor hun reputatie. Bovendien heb ik uit de verhalen van directe collegae van Dutchbat III kunnen opmaken dat er in het geval van wat minder geluk, wel degelijk slachtoffers aan de zijde van Dutchbat gevallen zouden zijn. De *forward air controllers* — de militairen verantwoordelijk voor het op het doel praten van de vliegtuigen die niet kwamen — zijn bijvoorbeeld gericht door de Bosnische Serven onder vuur genomen. Als het aan de Bosnische Serven alleen had gelegen, waren diverse Dutchbatters bij de val van de enclave omgekomen.

MISSION IMPOSSIBLE

Met de val van de 'safe area' Srebrenica in juli 1995 viel ook het kabinet; zij het echter zeven jaar later. Het kabinet onderschreef de hoofdlijnen van het NIOD-rapport. Men kwam tot de slotsom dat de ernst van de bevindingen niet zonder politieke consequenties mocht blijven. Op 16 april 2002 bood Kok vanwege de opeenstapeling van internationale en nationale tekortkomingen het ontslag bij de Koningin aan.

Ik hoop dat met dit ontslag het boek Srebrenica nog níet gesloten wordt. Het nemen van politieke verantwoordelijkheid gaat mijn inziens namelijk verder dan aftreden alleen.

In de afgelopen zeven jaren heeft Nederland twee belangrijke steken laten vallen. Allereerst heeft Nederland zich sinds de val van de enclave amper bekommerd om de nabestaanden. Van de 'lotsverbondenheid' waar het kabinet over sprak, is in de jaren na de val weinig sprake geweest. Zou er in dit zeer bijzondere geval niet sprake moeten zijn van omvattende ondersteuning van Nederland aan de slachtoffers van deze ramp? Zo dicht betrokken zijn bij de grootste vorm van genocide sinds de Tweede Wereldoorlog laadt op

103

Srebrenica: tussen moraal en verantwoording Jasper Ragetlie *Het NIOD-rapport vanuit de 'compound' verkend*

ons land mijns inziens de morele plicht tot het verlenen van bijstand aan de nabestaanden.

Op de tweede plaats valt het op dat zeven jaar na dato nog steeds de belangrijkste schuldigen niet zijn gearresteerd. Zowel Radovan Karadic als Ratko Mladic zijn beiden nog steeds op vrije voeten. Nederland zou mijns inziens sterk moeten ijveren voor de arrestatie en berechting van deze beide heren.

Het NIOD zuivert met haar rapport mijns inziens terecht de Dutchbatters van blaam en legt de verantwoordelijkheid voor het debacle bij de politiek. Er valt ook wel kritiek te leveren op Dutchbat. Alleen is dat mijns inziens van mini-

male invloed geweest op de val van de enclave. De mogelijkheid tot het ontstaan van die ramp moet toch vooral worden gezocht in zeer slechte politiek-bestuurlijke besluitvorming en niet in het optreden ter plaatse. Maar ja, als niet Karremans maar Oscar Schindler commandant was geweest, was het wellicht anders afgelopen...

Nederlandse militairen werden uitgezonden om vrede te handhaven in een gebied waar geen sprake van vrede was. Srebrenica betrof — aldus het NIOD — een *mission impossible*; een ondoordachte en tot mislukking gedoemde vredesmissie.

Noten

1. Dit komt ook terug in de enorme omvang van het rapport. De drie centrale banden - met daarin 4 delen met in totaal 43 hoofdstukken — omvatten tezamen 3393 pagina's. En dan zijn daar nog 4 deelstudies in boekvorm en een cd-rom met bijlagen aan toegevoegd. Kenmerkend is daarbij dat niet alleen het verloop in de tijd als leidend principe gehanteerd, maar
2. Fouten heb ik niet aangetroffen. Wel zou een nadere redactieslag wat mij betreft op zijn plaats zijn. Het tamelijk hoge aantal tikfouten, de herhalingen en de soms ondoorgrondelijk lange teksten alsmede de vele heren der verspreide subconclusies verraden dat er in de schrijffase van het onderzoek onder grote tijdsdruk is gewerkt. Gezien de

grote omvang en het hoge moeilijkheidsgehalte — er worden heel veel Engelse militaire benamingen gebruikt — hoop ik dat er nog een toegankelijke publicatieversie van het rapport beschikbaar komt. Voor iemand die niet direct betrokken is geweest bij UNPROFOR zal de lust om in trilogie te gaan lezen snel vergaan. Men zij verwezen naar de perssamenvatting van het rapport: zie hiervoor de website www.srebrenica.nl.